

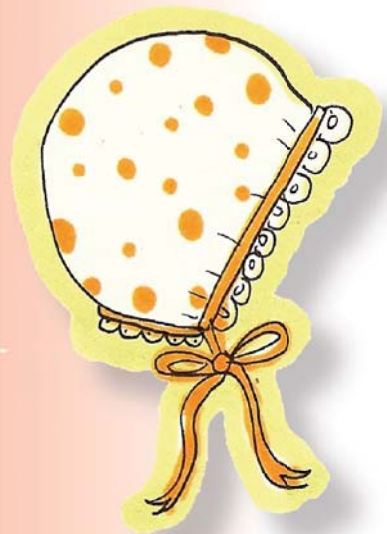
Að verða maður með mönnum

UM ÞROSKA BARNNA AÐ TVEGGJA ÁRA ALDRI

Stutt lýsing á getu barnsins
og hvernig má hvetja það til frekari dáða

Unnur Guttormsdóttir sjúkráðgjafi
tók saman

Formáli

Fyrir nokkrum árum tók ég saman gátlista yfir þroska barna upp að tveggja ára aldri, einkum ætlaðan til kennslu í barnasjúkraþjálfun við Sjúkraþjálfunarskor við Háskóla Íslands. Listinn vatt upp á sig, þar til úr varð lítið hefti með lýsingu á því hvernig barnið öðlast aukinn þroska og hvernig má ýta undir hann. Allt byggt á persónulegri reynslu minni sem sjúkraþjálfari ungbarna frá 1968 til þessa dags. Af sjálfu sér leiðir, að vinna með foreldrum var ríkur þáttur í starfi mínu með börnunum.

Gátlistinn og hugmyndir um hvernig hægt er að örva þroskann gætu því gangast foreldrum ekki síður en starfsfólki sem stundar ungbarnavernd.

Læknar og hjúkrunarfræðingar í ung- og smábarnavernd Heilsugæslunnar hafa notað þennan lista í mörg ár. Því er ráðist í að gera hann þannig úr garði að hann verði aðgengilegur sem flestum. Að síðustu vil ég þakka samstarfsfélögum mínum á Miðstöð heilsuverndar barna kærlega fyrir yfirlestur handrits ásamt gagnlegum ábendingum. Ennfremur þakka ég öllum þeim sem aðstoðuðu mig á einn eða annan hátt.

Nóvember 2008
Unnur Guttormsdóttir

INNANGANGUR

Þroska barna má skipta í mismunandi þroskaskeið. Hvenær og hversu lengi barnið er á hverju skeiði er breytilegt og háð því hvernig barnið nemur sjálfst sig, umhverfið sem það hrærist í og hæfni þess til að læra. Þegar það hefur náð valdi á einu atriði er það tilbúið að taka við því næsta. Þannig leiðir hvað af öðru. Þroskaskeiðin eru samhangandi þættir eins og hlekkir í keðju.

Allt gerist þetta eftir nokkurs konar mynstri og má segja að barnið þroskist frá hvirfli til ilja:

- ◇ Barnið verður til dæmis að læra að halda höfði og sitja áður en það getur reist sig upp á fæturna
- ◇ Það lærir að stýra öxlum áður en það nær valdi á fínhyfingum
- ◇ Það getur stjórnað mjöðmum áður en það fær fullt jafnvægi í hnjám og ökklum
- ◇ Það hjalar og lærir hvað orðin þýða áður en það getur talað

Með því að skoða tiltekinn hóp barna hefur verið unnt að sjá hvaða atriði á þroskaferlinum hæfa hverjum aldri og á hvaða aldurs skeiði barnið flytur sig af einu þroskastigi yfir á annað. Hversu hratt þetta gerist hjá hverju barni fyrir sig getur þó verið mjög breytilegt. Þess vegna er varasamt að bera jafngömum börn saman og oft erfitt að segja hvað er „eðlilegt“ og hvað „óeðlilegt“. Sum börn eru til dæmis farin að ganga um 9–10 mánaða aldur á meðan önnur fara ekki að ganga fyrr en 14–15 mánaða og telst hvort tveggja innan eðlilegra marka. Erfðir, lundarfar og umhverfi hafa meðal annars mikið að segja hvað þroskann varðar og veikindi draga oft úr eða hægja á þroskanum tímabundið.

Þroskaskeiðin skiptast ekki einvörðungu eftir aldri barnsins heldur einnig eftir ólíkum þroskabrautum sem fléttast hver inn í aðra og mynda haganlega ofna heild. Þau eru svo samtvinnuð að þau verða ekki aðskilin nema til hægðarauka fyrir þá sem vilja skoða og skilgreina barnið, búta það niður.

Oftast er talað um:

- ◇ Hreyfiþroska, þ.e. hvernig barnið lærir smám saman að stjórna hreyfingum líkamans
- ◇ Vitsmunapróska, þ.e. hvernig hugsun, þekkingu og skilningi fleygir fram
- ◇ Málþroska, þ.e. hljóðamyndun sem síðar breytist í orð og setningar
- ◇ Tilfinningapróska, þ.e. hvernig barnið lærir að tjá tilfinningar sínar og stýra þeim
- ◇ Félagsþroska, þ.e. félagsleg samskipti barnsins við aðra

ÖRFÁ ORÐ UM HVATNINGU

Leikur er liður í þroska barnsins. Hann mótar skyn barnsins, hreyfifærni og andlegt atgervi. Barnið nýtur þess að spreyta sig, fullnægja hreyfipörf sinni og hugmyndaflugi og fá útrás fyrir sköpunarpörf sína. Því finnst skemmtilegt að leika sér, það afkastar einhverju. Það túlkar tilfinningar sínar. Það lærir að dunda og hafa ofan af fyrir sér. Það lærir að samhæfa auga/hönd, lærir hvernig hlutirnir virka, hvernig þeir eru búnir til, hvernig þeir eru teknir í sundur. Í leiknum eykst sjálfstraust og frumkvæði.

Í hópi lærir barnið að aðlaga sig og taka tillit til annarra. Það kynnist því að tilheyra hópi utan heimilis.

Barnið fylgist með því sem er að gerast í kringum það, notar hugarflugið og þroskar með sér sín sérstöku áhugamál og eiginleika. Nýr og einstakur einstaklingur verður maður með mönnum.

Margir halda því fram að fyrstu 2–3 árin séu þau mikilvægustu fyrir væntanlega getu barns í námi. Það skiptir miklu máli að barnið sé hvatt til að læra þegar það er tilbúið til þess. Forvitni er barninu í blóð borin, það lærir með því að rannsaka. Því er mikilvægt að skilja eðlislæga forvitni barnsins og líta ekki á hana sem óþekkt. Ef barnið er ánægt og öruggt í því sem það er að gera, lærir það að læra, lærir að njóta námsins heima fyrir, löngu áður en það byrjar í skólanum.

Það má vera að barnið sé mörgum gáfum gætt, en höfuðatriðið er þó hvað það gerir við þær, hvernig því nýtist það sem það fékk í vöggugjöf. Þar má gefa stuðning, þá hvatningu sem þarf til að barnið fái notið sín.

Þau dæmi um hvatningu sem eru nefnd hér á eftir eru bara brotabrot af því sem hægt er að gera. Hver og einn hefur sína aðferð, sína einstöku aðferð sem hæfir því barni sem verið er með hverju sinni.

MEÐFÆDD VIÐBRÖGÐ

Við fæðingu sjást viðbrögð hjá barninu sem ekki eru viljabundin og verða merkjanleg bæði við ytri og innri áreiti.

Hvítvoðungar stjórna að mestu af viðbrögðum ómótaðs taugakerfis og stýrast einkum frá heilastofni. Með auknum þroska færast stjórnstöðin yfir á „æðri“ brautir, sem að lokum leiða til viljabundinnar stýringar.

Það ætti samt sem áður að gefa því gaum að hvítvoðungar hafa viljabundnar hreyfingar að einhverju marki og leiða meðfædd viðbrögð hvítvoðungsins til flóknari viðbragða er síðar leiða til „sjálfstjórnar“.

Sogviðbragðið er það viðbragð sem flestir þekkja. Þetta viðbragð er lífsnauðsynlegt fyrir barnið, því það nærast með því að sjúga. Næmi er mikið kringum munninn og sé snert við því svæði opnar barnið munninn og leitar í áttina að því sem snerti það til þess að sjúga (leitarviðbragð).

Þó barnið skilji ekki sjálft strax hvernig það á að bera sig að við brjóstið, skiptir það ekki máli, því sogviðbragðið sér fyrir því. Það finnur geirvörtuna og byrjar að sjúga. Barnið getur sögið, kyngt og andað samtímis, en það er eiginleiki sem síðar glatast.

Skylmingarviðbragðið (ATNR) sést þegar barnið liggur vakandi á bakinu leitar höfuðið til annarrar hliðarinnar, t.d. vinstri. Er þá vinstri handleggur (og fótleggur) beinn en sá hægri boginn. Snúi barnið höfðinu í gagnstæða átt fylgja útlímur með sem því nemur, þ.e. hægri handleggur beinn, sá vinstri boginn.

Gripviðbragðið er mjög áberandi bæði í fingrum og tám þar sem snertiskyn er næmt. Sé snert með fingri í lófa barnsins grípur það ómeðvitað þéttingsfast um fingurinn og rígheldur þar til losað er um.

Hræðsluviðbragðið (Moro) lýsir sér þannig að barnið sveiflar handleggjum út, teygir úr sér og spennir líkamann aftur, en strax á eftir fylgir umfaðmandi hreyfing auk þess sem skelfingarsvipur kemur á barnið.

Þetta viðbragð sést þegar það verður hrætt eða er óöruggt, t.d. við hávaða eða ef undirstaða svíkur, eins og þegar verið er að baða barnið.

Þá er gott að taka handleggina, leggja þá rólega yfir brjóst barnsins og halda þeim þar.

Skriðviðbragð sést stundum þegar barnið liggur á grúfu. Við snertingu á iljum dregur það fótleggi að sér eins og það sé að reyna að skríða.

Meðfædd viðbrögð eru miklu fleiri, en látum þetta nægja að sinni.

Ofantalin viðbrögð dofna með aldrinum og eru horfin hjá flestum börnum við þriggja til fjögurra mánaða aldur.

Vert er að gefa því sérstakan gaum...

- ◆ ef þessi viðbrögð eru ekki til staðar frá fæðingu
- ◆ ef þau eru ekki eins beggja vegna (ósamhverf)
- ◆ ef þau eru viðvarandi fram eftir aldri